

แนวทางการพัฒนาระบบสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

นางสุวรรีย์ ใจหาญ¹

การศึกษาเรื่อง "แนวทางการพัฒนาระบบสังคมและความมั่นคงของมนุษย์" มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับระบบสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ศึกษาวิเคราะห์ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม แนวทางการนำนโยบายสังคมและระบบสวัสดิการสังคมไปปฏิบัติเพื่อสร้างความ มั่นคงของมนุษย์ และให้ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาระบบสังคมที่นำไปสู่ความมั่นคงของมนุษย์

ผู้ศึกษาได้อาศัยแนวคิดในการมองสังคมว่า สังคมเป็นระบบๆหนึ่งที่มีส่วนประกอบ ของระบบที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน การที่ระบบสามารถปฏิบัติหน้าที่สนองความต้องการจำเป็น ทั้งหมดได้อย่างมีคุณภาพ สังคมก็จะดำรงอยู่ได้

ในแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความมั่นคงของมนุษย์ที่มีความหลากหลาย ได้ใช้ แนวคิดของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ซึ่งระบุสาระสำคัญของความมั่นคงของมนุษย์ว่าประกอบด้วย การปลดปล่อยจากความกลัว (Freedom from fear) การปลดปล่อยจากความต้องการ (Freedom from want) และการที่มนุษย์สามารถ ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี (Freedom to live in dignity)

อย่างไรก็ตาม ยังมีแนวคิดใหม่ๆ เช่น แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์เชิงองค์รวม แบบญี่ปุ่น (Japanese Human Security) แนวคิดที่เน้นความเปราะบางของมนุษย์ และแนวคิด ความมั่นคงทางภววิทยา (Ontological Security) ตลอดจนแนวคิดด้านสวัสดิการสังคมที่เป็น สวัสดิการเชิงรับ คุ้มครองป้องกันเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม (Inclusive Welfare) และสวัสดิการเชิงรุกที่เน้นผลิตภาพทางเศรษฐกิจ (Productive Welfare) หรือสวัสดิการที่มีนัยต่อ การพัฒนา (Development Welfare) ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในนโยบายสวัสดิการสังคมและ การพัฒนาสังคมที่เป็นทางเลือกใหม่ๆให้กับประชาชนได้เป็นอย่างดี

การศึกษานี้วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางสังคม พบว่า สังคมไทยปัจจุบันเผชิญกับ การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว รุนแรง และรอบด้านทั้งภายในและภายนอกประเทศ การเปลี่ยนแปลง ทางสังคม ที่สำคัญ คือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรเข้าสู่สังคมสูงวัย ความก้าวหน้าทาง เทคโนโลยีแบบก้าวกระโดด และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากผลการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา

ส่งผลต่อวิถีการดำเนินชีวิต รูปแบบความสัมพันธ์ของคนในสังคมเปลี่ยนไป สังคมไทยมีคนจนจำนวนมากและมีความเหลื่อมล้ำสูง คนอ่อนแอโดยเฉพาะคนที่มีรายได้น้อย ครอบครัวที่ไม่มีรายได้ กลุ่มผู้สูงอายุ ผู้พิการ คนที่ไม่มีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นคนที่ไม่ได้ทำงานหารายได้ และผู้ด้อยโอกาสทางสังคมอื่นๆ เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ จะมีความเสี่ยงต่อภาวะการพึ่งพิง และสังคมมีความเปราะบางเสี่ยงต่อการเกิดความขัดแย้งและความรุนแรงได้ง่าย

ความมั่นคงของมนุษย์เป็นเป้าหมายที่สำคัญในการพัฒนาประชากรของประเทศ และเป็นรากฐานที่สำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน การพัฒนาในปัจจุบัน จึงมิได้เป็นการพัฒนาแบบแยกส่วนที่มุ่งพัฒนาทางเศรษฐกิจเป็นหลัก และมีได้มองการพัฒนาคนในฐานะปัจจัยการผลิตเช่นที่ผ่านมา แต่ให้ความสำคัญกับคุณภาพของคนในความหมายที่กว้างไปถึงคุณภาพที่เป็นคุณธรรมในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ดังที่ปรากฏในกรอบแนวคิดการพัฒนามนุษย์ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) ที่จัดทำบนพื้นฐานของยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2561-2580) และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals : SDGs) รวมถึงการปรับโครงสร้างประเทศไทยไปสู่ประเทศไทย 4.0 ตลอดจนประเด็นการปฏิรูปประเทศ โดยเป็นแผนพัฒนาในระยะ 5 ปีแรกของการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติเพื่อเตรียมความพร้อมคน สังคมและระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยให้สามารถปรับตัวรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม

ในส่วนของนโยบายสังคม จากการศึกษาพบว่า นโยบายสวัสดิการสังคมมีทิศทางที่จะพัฒนาสังคมไปสู่สังคมสวัสดิการ (Welfare Society) และสวัสดิการถ้วนหน้า (Welfare for all) เพื่อเป็นการสร้างหลักประกันในการดำรงชีวิตให้เกิดความมั่นคงของมนุษย์ในทุกช่วงวงจรของชีวิต โดยคณะกรรมการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมแห่งชาติได้ตอบสนองนโยบายดังกล่าว และกำหนดเป็นเป้าหมายที่สำคัญในแผนยุทธศาสตร์สวัสดิการสังคมไทย ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2555-2559) ให้ประชาชนได้รับสวัสดิการถ้วนหน้าในปี 2560

อย่างไรก็ตาม การขับเคลื่อนสังคมสวัสดิการ และสวัสดิการถ้วนหน้าในสังคมไทย ที่ผ่านมา ยังมีข้อจำกัดอยู่หลายประการ ได้แก่ ความขัดแย้งในแนวคิดการพัฒนาที่ให้ประชาชนพึ่งตนเอง กับแนวคิดสวัสดิการถ้วนหน้า ปัญหาเรื่องการจัดสรรงบประมาณสนับสนุน ปัญหาการบูรณาการระหว่างหน่วยงาน การมีส่วนร่วมของประชาชนที่จะยินดีเฉลี่ยทุกข์ เฉลี่ยสุข และความต่อเนื่องในการดำเนินนโยบายของรัฐ

ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาระบบสังคมที่จะนำไปสู่ความมั่นคงของมนุษย์ ดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาคุณภาพคนไทย

เร่งพัฒนาคนโดยเสริมสร้างศักยภาพทุนมนุษย์ เพื่อจะไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง (Leave No One Behind) และเร่งบูรณาการการพัฒนาคนทุกช่วงวัยโดยบูรณาการความร่วมมือของทุกสถาบันของสังคม ครอบคลุม สถาบันการศึกษา สถานประกอบการ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม

2. การพัฒนาระบบสวัสดิการสังคม

2.1 กำหนดกรอบนโยบายสังคมเชิงมหภาคที่มีเป้าหมายไปสู่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และจัดสมดุลย์ระหว่างสวัสดิการถ้วนหน้า (Welfare for all) และสวัสดิการเชิงรุกที่เน้นผลิตภาพทางเศรษฐกิจ (Productive Welfare) เพื่อให้คนมีหลักประกันความมั่นคงในชีวิตในทุกช่วงวงจรของชีวิตอย่างทั่วถึง และสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาประเทศไปสู่ความเจริญทางเศรษฐกิจ

2.2 เพิ่มประสิทธิภาพทางสังคมโดยมองโครงสร้างสังคมทั้งระบบ บูรณาการคนทุกกลุ่มในสังคม โดยเฉพาะกลุ่มเสี่ยงต่อความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งเป็นผู้ด้อยโอกาส ขาดผลิตภาพ ควรสร้างเงื่อนไขให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของตนเอง เป็นการสร้างเงื่อนไขในการเพิ่มทุนมนุษย์ และให้ได้รับโอกาสในการมีส่วนร่วมในการผลิต สามารถพึ่งตนเองได้ และสามารถสร้างประโยชน์กลับคืนสู่สังคม ลดการพึ่งพิงจากรัฐ

2.3 ส่งเสริมสวัสดิการแบบพหุลักษณะ โดยลดบทบาทรัฐและเพิ่มความร่วมมือจากหุ้นส่วนทางสังคม เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการสังคมปรับรูปแบบการจัดสวัสดิการผู้ด้อยโอกาสจากปัจเจกไปสู่กลุ่มและชุมชนมากขึ้น เน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วม และใช้จิตอาสา กระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กลไกท้องถิ่น รวมถึงอาสาสมัครในการจัดสวัสดิการทางสังคมได้อย่างทั่วถึงมีมาตรฐานสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่

3. การพัฒนาระบบการบริหารจัดการ

ส่งเสริมนวัตกรรมทางสังคมเพื่อสร้างโอกาสการเข้าถึงบริการทางสังคม ส่งเสริมเรื่องการออม โดยการปฏิรูประบบภาษีเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมและเป็นประโยชน์ต่อผู้มีรายได้น้อย ให้ความสำคัญกับการลงทุนด้านการจัดสวัสดิการสังคมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ พัฒนาระบบฐานข้อมูลระดับชาติ เพื่อประโยชน์การจัดสวัสดิการบริการทางสังคมแบบถูกฝาถูกตัว และมีการตรวจสอบกฎหมาย ปรับปรุง แก้ไข เพิ่มเติมกฎหมายที่เป็นอุปสรรคเพื่อให้เกิดการพัฒนาาระบบสวัสดิการสังคมที่สมบูรณ์

¹ ที่ปรึกษาวิชาการพัฒนาสังคม (นักวิเคราะห์นโยบายและแผนทรงคุณวุฒิ)